
Uluslararası Sosyal Siyasal ve Mali Araştırmalar Dergisi

International Journal of Social, Political and Financial Researches

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ussmad>

Freudyen İktisat Üzerine Bir Kitap İncelemesi : Erdem Seçilmiş, Freudyen İktisat, Efil Yayınevi, 2017

Osman GÜLDEN, Arş. Gör. Dr.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Mali İktisat Anabilim Dalı, osman.gulden@cbu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3019-5297

ÖZ

Sigmund Freud'un psikanalitik yaklaşımının iktisadi düşünceler üzerindeki etkilerini konu alan bu eser, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; iktisat biliminin bilgiye erişimi ve kullandığı yöntemler, iktisadın bilgiyi anlamlandırması, insan doğasını ve davranışlarını kavrayış metodları yorumlanmaktadır. İkinci bölümde; önceki bölümdeki kavramların iktisat bilim felsefesinde ivmelendirdiği dönüşümün ortaya çıkardığı yeni iktisadi yaklaşımlar irdelenmektedir. Bu yaklaşımlar; ekonofizik (termoekonomi ve kuantum ekonomisi), nöroekonomi, ekolojik iktisat (Gaia teorisi), kompleksite iktisadi ve evrimsel oyun teorisinden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise, Sigmund Freud'un psikanaliz yöntemleri ile iktisadi harmanlamak ve yeni bir yaklaşım önermektedir. İktisadi mekanizmalar ve karar alma süreçleri içerisinde Freud'un "psişesini" dahil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Freudyen İktisat, Psikanaliz, Sigmund Freud, Psişe, Heterodoks İktisat

Jel Kodları: A12, B5, B55, D91

A Book Review on Freudian Economics: Erdem Seçilmiş, Freudian Economics, Efil Publishing, 2017

ABSTRACT

This study deals with the effects of three parts of Sigmund Freud's psychoanalytic approach to economic thoughts. In the first part, access to information and methods used by economics, interpretation of information by economics, and ways of understanding human nature and behaviors are interpreted. In the second part, The new economic approaches brought about by the transformation accelerated by the concepts in the previous chapter in the philosophy of economics are examined. These approaches include econophysics (thermoeconomics and quantum economics), neuroeconomics, ecological economics (Gaia theory), complexity economics, and evolutionary game theory. In the third chapter, he blends Sigmund Freud's psychoanalysis methods with economics and proposes a new approach incorporating Freud's "psyche" into economic mechanisms and decision-making processes.

Keywords: Freudian Economics, Psychoanalysis, Sigmund Freud, Psyche, Heterodox Economics

Jel Codes: A12, B5, B55, D91

Giriş

İnsan davranışlarını rasyonalite katılığı içerisinde değerlendirmek, ana akım ve ortodoks iktisadi öngörülerindeki sapmalara ve yanlışlara zemin hazırlamaktadır. Seçilmiş'e göre insan doğası ve davranışlarının öngörülemez yapısı, iktisadi düşüncelerin tasnif edilmesindeki en önemli zorluklardan biridir. Ortodoks iktisat politikalarının insanı "homo economicus" varsayımının içerisinde bir sabit olarak belirlenmesine eleştirel yaklaşmaktadır. Bu sebeple yazar, heterodoks akımların ayrık yönünü bu zemin üzerinden değerlendirmekte ve işlemektedir. Ek olarak, iktisadi ve sosyal gerçekliklere ulaşmak için başvurulan yöntem bilimindeki paradigma değişimine dikkat çekmektedir. İnsanların temel amacını faydalarını en çoklamak olarak varsayan metodolojik bireycilik eleştirilmekte ve hayatını anlam üzerine inşa eden insanı tanımlayan fenomenolojik yaklaşım benimsenmektedir. İnsan sadece dış dünya ile ilişki içerisinde olan bir iktisadi ve sosyal özne değil; aynı zamanda iç ve dış dünyasındaki karmaşaları, çatışmaları, güdülerini, zorlantıları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan bir varlıktır (Seçilmiş, 2017:7). İktisadi davranışları salt özne odaklanarak anlamaya çalışmak yerine, öznenin ve nesnenin tüm ilişkilerinin¹ ve bağlantısallığının değerlendirmeye alınmasını önermektedir. Son on yılda bilimin evrene, insana ve doğaya bakışında büyük bir paradigma değişimi yaşanmaktadır. (Kılıç, 2020:12-14), bu değişimi bağlantısal bütünsellik ve yaşamdaşlık kavramları ile açıklamaktadır. Kılıç'a göre bilimsel yöntemin merkezinde bulunan insan algısının ve gözlemlerinin yerini, artık yaşam ağı ve algısı almaktadır. '*Yaşam ve doğanın merkezinde insan vardır ve hakikat yalnızca insan gözlemiyle ortaya koyulur*' anlayışı değişmekte ve '*İnsan yaşamın bir parçasıdır ve bu ağın içerisinde anlam kazanan bir yaşamdaştır*' dönüşmektedir (Kılıç, 2022). Seçilmiş ve Kılıç, değişmekte ve dönüşmekte olan geleneksel-pozitivist bilimsel metodolojiye yönelik benzer eleştirilerde bulunmaktadır. Yazarlar, hakikate ulaşmak için çok boyutlu, grift ve dinamik bir bilimsel metod izlenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Ek olarak Seçilmiş, ortodoks iktisadi politikaların benimsediği Newtoncu ve deterministik varsayımların kuantum mekaniği ile zayıfladığına dikkat çekmektedir (Seçilmiş, 2017:13). Yazar bu zayıflamaya Heisenberg belirsizlik ilkesi² çerçevesinde cevap aramakta ve bu doğrultuda deterministik-ortodoksi iktisadi varsayımları eleştirmektedir.

1. Yeni İktisadi Akımlar: Heterodoks Yaklaşımlar

İkinci bölümde, bilimsel metodolojideki dönüşüm bağlamında ortaya çıkan yeni iktisadi akımlara yer verilmektedir. Ekonofizik, nöroekonomi, ekolojik iktisat, kompleksite iktisadi ve evrimsel oyun teorisi'nden oluşan bu iktisadi düşüncelerin ortak özelliği; geleneksel iktisadi akımların bilimsel metodolojilerindeki kesinliği, katılığı, donuk varsayımları ve keskin rasyonel çizgileri reddetmesidir. Bu sebeple Seçilmiş; dinamik, interdisipliner, bulanık ve kompleks bir bakış açısıyla bu yaklaşımları okuyucuya aktarmaktadır. Bu yaklaşımlardan ekonofiziği, fizik bilimindeki gelişmelerin iktisadi problemlerin çözümü üzerinden tanımlamaktadır. Kuantum fiziği ve başta "entropi" olmak üzere termodinamik yasaları üzerinden temel alan bu tanımlamada; her sistemin bozulma eğiliminde olduğu, enerji kaybettiği ve dolayısıyla pozitivist modellerin varsayımlarının da bu akıbetten kaçamayacağına altını çizmektedir (Seçilmiş, 2017:21; Seçilmiş, 2016). İnsan'a ve iktisada dair her sabit, aşınma eğilimindedir ve insanlığın sabitler üzerinden kurduğu sistemler de aşınmaktadır. Bu aşınma karşımıza en belirgin haliyle küresel ısınma ve iklim değişikliği krizi ile çıkmaktadır. Termodinamik yasalarını göz ardı edebilen ana-akım iktisadi politikalar sürdürülemez bir yapıda olmakla birlikte; sürekli birbirini besleyen sosyal, siyasal, iktisadi krizlerin de önemli sebeplerindedir. İkinci bölümde yorumlanan bir diğer önemli yaklaşım nöroekonomi ise karar alma süreçlerini ve iktisadi davranışları insan zihni üzerinden yorumlamaktadır. Nöroloji, psikiyatri ve iktisat biliminin bir araya getirerek duygusal ve bilişsel sistemlerin iktisadi süreç üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Yazara göre, ana akım iktisat politikalarının sürdürülemezliğini ortaya koyan yaklaşımlardan biri de ekolojik iktisattır. Bu yaklaşım, doğadaki unsurların metalaştırılarak üretim ve tüketim fonksiyonlarının içerisinde yer almasını eleştirmektedir. Buna göre, dünya yaşayan bir organizmadır ve sürekli bir devinim içerisinde³. Bu sebeple, iktisadi karar alma süreçlerinde varsayılan "homo economicus"⁴'un yerini "homo ecologicus" almakta; insanı sadece faydası ve arzuları ile değil, ekosistem ile ilişkili bir bütün olarak görmektedir (Seçilmiş, 2017:28). İrdelenen bir diğer ayrık iktisadi yaklaşım da kompleksite iktisadidir. Doğa'daki düzenin kaotik, belirsiz, kararsız bir düzen ihtiva ettiğini savunan bu yaklaşım, iktisadi fonksiyonların doğrusal yapısına karşı çıkmaktadır. Ekonomik aktörler sürekli bir dönüşüm halindedir ve anlık fenomenler

¹ Özne-özne, özne – nesne , nesne-nesne ve "Psişe"nin (id-ego-superego) kendi içindeki ilişkileri ve öteki ile bağlantıları.

² Heisenberg belirsizlik ilkesi, belirsizlik ilkesi ya da belirlenemezlik ilkesi: Gözlemcinin atom altı parçacıklarının momentumunu ve konumunu tam olarak ölçemeyeceğini öne süren kuram.

³ Gaia Hipotezi: Yazar ekolojik iktisadi bu hipotez çerçevesinde yorumlamaktadır. Hipoteze göre; Dünya'daki canlı ya da cansız tüm varlıklar bir bütün olarak hareket eder, bu sebeple Dünya başlıca canlı bir organizmadır.

⁴ Hayek, Buchanan, Herbert Simon ve Robert Lucas gibi iktisatçılar da "Homo Economicus"un insan davranışlarını açıklamadaki yetersizliğini savunmaktadır (Akyıldız, 2008:34).

oluşturur. Seçilmiş'e göre iktisadi düzen de bu kararsızlığın, belirsizliğin ve kaosun bir uzantısıdır. İktisadi süreçlerin bu kaotik süreç içerisinde yorumlanmasını öneren kompleksite iktisatı, iktisatçılar tarafından her geçen gün daha fazla tartışılmaktadır. İkinci bölümde yer verilen son iktisadi yaklaşım olan evrimsel oyun teorisi, klasik oyun teorisinin açıklamakta zorlandığı ekonomik fenomenlere evrimsel bir bakış açısıyla çözümler sunmaktadır. Ortodoksi oyun teorisinin bireysel fayda maksimizasyonu ve rasyonel tercih varsayımları eleştirilmekte, bu varsayımların sosyal ve biyolojik evrim içerisinde sürekli değiştiği belirtilmektedir. Klasik oyun teorisinde rasyonel bireyin irrasyonel ve hatalı kararlar verebildiğini vurgulayan evrimsel oyun teorisi, kurumların önemine dikkat çekmektedir (Seçilmiş, 2017:38).

2. Freud'un Psikanalizi ve İktisat

Önceki iki bölümde iktisat biliminin doğaya ve insana bakışındaki değişimi yansıtan kavramlar ve iktisadi yaklaşımlar ele alınmaktadır. Bu yaklaşımların ortaya koyduğu epistemolojik ve ontolojik farklılıkların iktisat bilimine olan yansımaları yorumlanmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise Sigmund Freud'un "psikanalizini" ve "psişesini"⁵ iktisat biliminin merkezine koyarak yorumlayan "Freudyen İktisat" yaklaşımı önerilmektedir. Bu yaklaşım, iktisadi ajan olan bireyin stereotipler ile açıklanma yöntemine karşı çıkmaktadır. İktisadi karar alma süreci içerisindeki bireyleri; kendi içsel dünyası içerisindeki çatışmalar, zorlantılar, uzlaşmalar ve bölünmelerle açıklamaktadır. Psişede id-ego-süperego arasında meydana gelen karmaşanın iktisadi izdüşümünü göstermektedir. Seçilmiş bu bölümde, Freud'un öncülüğünde oldukça önemli bir alan açan bu yaklaşımın iktisadi düşünceye katkısını araştırmaktadır. İnsan arzularının ve iradesinin kestirilemez olduğunu ancak açıklanabileceği belirtilmektedir (Russell, 1950). Bu bağlamda John Holland'ın hava şartları örneğine atıf yapılmakta (Rice, 1997:101), her nasıl hava şartları meydana gelmeden önce tam olarak kestirilemiyorsa, insanın arzu ve kararları da kestirilememektedir. Tahmin etmenin güçlüğüne yanı sıra, eylemler ve olaylar meydana geldiğinde açıklamak mümkündür. Doğa olaylarının ne zaman ne şekilde olacağını net bir şekilde bilememesekte; dinamiklerini, ilişkilerini, etkileşimlerini ve ilişkilerini anlamamız daha makul bir yoldur. Benzer şekilde, insanların da içgüdüsel, dürtüsel, duygusal karar ve davranışlarını önceden bilmek yerine bu mekanizmanın tanımlanması ve anlaşılması önem taşımaktadır. Bu önem karşımıza en çok iktisadi, sosyal ve siyasi krizlerde çıkmaktadır. Krizlerde önceden tam olarak tahmin edilemezken, meydana geldikten sonra dinamikleri açıklanmakta, anlamlandırılmakta ve analiz edilmektedir. Sonraki kısımda, Sigmund Freud'un düşüncelerinden etkilenen ve etkileyen önemli iktisatçılardan Keynes ve Veblen'in psikanalitik sentezleri değerlendirilmektedir (Seçilmiş, 2017:47-56).

3. Keynes ve Freudyen İktisat

John Maynard Keynes'in psikanalitik yaklaşımı en çok insanların para ve altın ile olan ilişkisinde görülmektedir. Keynes'e göre spekülasyon para ve altın elde etme arzusu sağlıksız ve güdüsel bir davranıştır. Bu denli güçlü servet elde etme ve birikim güdüsünün temelinde ölümsüz olma isteği yatmaktadır. Keynes ek olarak, piyasanın kollektif yapısının irrasyoneliteye açık olduğunu, toplulukların iktisadi kararlarının mani ataklarına ve histeri krizlerine açık olduğunu belirtmektedir. Thorstein Bunde Veblen ise, bireylerin iktisadi davranışlarındaki içgüdüsel ve dürtüsel etkileri kurumsal bir bakış açısıyla yorumlamaktadır. Devlet kurumunu ve toplumsal kültürü bu dürtüleri baskılayan ve şekillendiren mekanizmalar olarak tanımlamaktadır. Yazar, içgüdüleri baskılama aracı olarak uygarlık ve kültürü Freud'un bakış açısıyla işlemektedir. Uygarlık ve kültür, toplumdaki servet ve refah dağılımını koruyan araçlardır dolayısı ile huzursuz bir statükoyu temsil etmektedir (Seçilmiş, 2017:57). Fakat kurumlar neoliberalizm bağlamında, rasyonel bireyi sadece "ego" ile değerlendirme yanlılığına düşmektedir. Neoliberal iktisadi akım ego'nun tüm benliği temsil ettiğini öne sürmektedir, oysaki birey iktisadi davranışlarını kendi psişesi içerisindeki çatışmalarla verebildiği göz ardı edilmektedir. Freudyen iktisadi düşünce ise, süperego'nun gözetimi altında olan ego'nun iktisadi denklemlerde bireyi temsil etmesini reddetmektedir. Bireyin temsiliyeti, id-ego-süperego arasındaki çatışmadaki belirsizlik olmalıdır ve bu çatışma rasyonel olmak zorunda değildir. Tüketim kararı da içgüdüsel bir karardır ve yoğun bir şekilde bilinç dışından etkilenmektedir. Marjinal tüketim eğilimi (MTE) kavramının bireylerin tüketim kararlarını mekanikleştiren kavram olduğunu belirtmektedir. Gelir seviyesi arttığında MTE'nin düşeceği yönündeki savın bazı ampirik çalışmalarda yanlışlanabildiği görülmektedir. Çünkü, bireylerin arzuları devamlı olarak kendini yenilemeye ve üretmeye devam etmekte, endüstri de bu dinamığe karşılık vermektedir. Seçilmiş, neoklasik iktisadi analizin piyasa aksaklıklarını istisna olarak varsaymasını da eleştirmektedir. Aksaklık durumu istisna değildir ve piyasa özünde kronik sorunlar içermektedir. Mal ve servet elde etme amacı bireylerin fetişisi olarak şekillenmektedir. Bu yönüyle mal fetişisi, libidonun sonsuz arzularını baskılamaya çalışmaktadır fakat hiçbir zaman tatmin edilemez ve kökleşir. Benzer durum mülkiyet arzusunda da tezahür etmekle birlikte, mülkiyet kaybı da psikanaliz açısından cinsel organın hadım edilmesinin sembolüdür (Seçilmiş, 2017:71).

⁵ Bilinç ve bilinç dışı olmak üzere insanın zihninin bütününe açıklamaktadır.

Sonuç

Tüketim ve mülkiyet arzusunun bir fayda ilişkisinden çok libidonun uzantısı olduğu sonucuna varılmaktadır. Fakat bu arzu nesnesine ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Piyasa ise bireylerin asla elde edemeyeceği bir nesnenin farklı görünümünde türetilmiş bir yerdir. Dengeye gelemeyeceği aşikâr olan bir piyasanın sürekli krizler yaratması da olağan bir görüntüdür. Bu açıdan eser, neoliberal ekonomilerin krizlerini anlamamız ve anlamlandırabilmemiz için oldukça faydalı bir bakış açısı sunmaktadır. Günümüzde hâkim olan ana akım ve ortodoksi iktisadi anlayışın, rasyonel bakış açısıyla ortaya konan çözüm reçeteleri yine kendi krizlerini yaratmaktadır. Toplumlar ve bireyler, kriz döngüsündeki yerlerini belirleyememekte, anlamlandıramamaktadır. Çünkü rasyonel ve ampirik zorlantılı neoliberal politikaların çözümleri de sorunların bir parçası olmaktan öteye geçmemektedir. Freudyen iktisat kitabı, kriz sarmalındaki ekonomilere ve bireylere bu özel alanı açarak farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Özellikle Covid-19 sonrasında ekonomik krizlere ek olarak meydana gelen sosyal krizleri anlamak için de psikoloji biliminin ve Freud'un yaklaşımlarının önemini anlatmaktadır. Freudyen iktisat dengeyi aramaktan çok bu dengesizliğin dinamiklerini psişe üzerinden değerlendirir. Freud, psişeyi buzdağı olarak tanımlar ve neoklasik öğretiyi buzdağının sadece görünen kısmını değerlendirdiği için eleştirir. Ona göre, buzdağının görünmeyen kısmının iktisadi denklemlerde temsiliyeti yoktur. Seçilmiş, salt faydasının peşinden giden ego'nun rasyonalitesini eleştirmektedir, bunun yerine id-ego-superego dengesizliğinin irrasyonalitesini önerir (Seçilmiş, 2017:86). Sonuç olarak eserde, neoliberal kapitalist sistemi ve krizlerini anlamak için, insan ruhunun bilinç ve bilinçdışı düzeyde tüm dinamiklerinin analize dahil edilmesini şiddetle önerilmektedir.

Kaynakça

Akyıldız, H. (2008). Tartışılan Boyutlarıyla “Homo Economicus”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 29-40.

Kılıç, T. (2020). “Beyindeki Bağlantısallıktan, Yaşamdaki Bağlantısallığa: Yeni Bir Bilim ve Kültür Manifestosu”, *Herkese Bilim ve Teknoloji*, 2020(218):12-14.

Kılıç, T., (2022). *Yeni Bilim Bağlantısallık – Yeni Kültür: Yaşamdaşlık*, Bilim: İstanbul.

Rice, T.J. (1997). *Joyce, Chaos, and Complexity*. University of Illinois Press.

Russell, B. (1950). *Nobel Lecture*. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1950/russell-lecture.html.

Seçilmiş, E. (2017). *Freudyen İktisat*. 1. Basım, Efil Yayınevi: Ankara.

Seçilmiş, E. (2016). Coase Teoremine Alternatif Bakış. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(612), 9-20.